

Ивана З. Танасијевић

РЕКВИЈЕМ ЗА ИЗНЕВЕРЕНЕ ИДЕАЛЕ

(Милисав Савић: *Пејео, ђена, шайаџи*, Лагуна, Београд, 2020)

Милисав Савић, као један од најзначајнијих и идејно најдоследнијих савремених српских писаца, током вишедеценијског књижевног рада, од својих литерарних првенаца у оквиру књижевности „црног таласа“ све до данас, изградио је, у оквирима савремене српске књижевности јединствену поетику. Препознатљиви по снажној постмодернистичкој ангажованости и маркантном критичком усмерењу ка стварности, романи Милисав Савића осликаваће политичке, идеолошке и социјалне услове из којих је књижевност неминовно и морала настајати. Видећи литературу као простор запитаности и критичког промишљања стварности, књижевне традиције и узора, Савићев књижевни рад, стога, указаће се као један од најснажније утемељених опуса критичког усмерења.

Наслањајући се на ауторов роман *Ожигљци џишине*, и то превасходно у смислу избора централне личности, *Пејео, ђена, шайаџи*, нови роман Милисав Савића, дело је засновано на промишљању целокупних друштвених и политичких прилика српских, југословенских, али и европских простора прошлог и првих деценија овога века. Разматрајући широке политичке, социјалне, идеолошке аспекте неодвојиве од малог, приватног и личног, промишљајући културне и књижевне теме, посматрајући их у смислу непрекидне и неизбежне интеракције, Савићев роман представља својеврсну историју српскога народа, изграђену у заокружености поетичких начела зрелог постмодернизма.

Централна личност романа *Пејео, ђена, шайаџи*, оличена у фигури Милоша Црњанског, појавиће се као приповедачев водич кроз просторе и друштвену и политичку климу свога времена, као пратилац аутобиографских пасаж Савићевог романа, али и у виду гласа који критички промишља прилике савременог српског доба. Видећи Милоша Црњанског као свог, усудићемо се рећи, књижевног узора, као Вергилија свог Пакла, Милисав Савић изградиће овај роман као својеврсно путовање различитим временским и просторним позицијама, са изразитом ангажованосту обрађених тема.

Заснован на платформи личне и колективне прошлости, али и живота Милоша Црњанског, роман ће у својој основној линији бити конципиран на митолошком образцу. Егзистенција растрзана између Афродите, Персефоне и фигура именованих као Комедијант Случај и Наказа Апсурд, то јест живот на границама између узвишеног и порочног, као и различитих животних околности, постаће основни обриси Савићевог романа. Антички мотив митолошке приче о Адонису попримиће слику пролонгираног обрасца пренетог на живот, који се састоји од три елемента – простора лепог и узвишеног, симболизованог кроз Венеру/Афродиту, простора ниског, пропадљивог и порочног,

оличеног у фигури Персефоне/Прозепине и простора слободе, виђеног у слици Адонисовог лова, као симбола страдања савременог човека у тежњи за слободом:

Ту, на шѣраси, Црњански зури у банајске равнице. Ту ми њада на ум да ја замолим да ме њоведе, као Верѣлије Данѣа, кроз шри живојина круа, њејова и моја: Венерин, Прозејинин и сојсѣвени. Хоће, вели. Али су нам на шом љушовању љошребни љомотници: да кажњавају грешне и наирађују блажене и љраведне. Хоћемо ли сѣварне или из лишѣрајуре, љишам. И једне и грује, огјовара.

Доводећи личну прошлост, али и живот Милоша Црњанског, у идејну линију митолошког обрасца Адонисове судбине, онога који растрзан између узвишеног и порочног бира слободу у чије освајање одлази сам и страда, путовање два књижевна јунака попримиће форму испреплетаности времена, простора и личности. Тако ће Адонис бити образац и жижна тачка преплитања живота и ставова Милисава Савића и Милоша Црњанског, као универзалне судбине модерног човека у тежњи за слободом.

Путовање Милисава Савића кроз централне тачке личне прошлости, биће простор преплитања са животом и градовима у којима је писац Сеоба живео, али и са судбином главног јунака, одражавајући основно суматраистичко начело да „све је у овом свету у некој вези“. Тако ће Милош Црњански бити приповедачев водич кроз просторе властитог, али и ауторовог живота, са изразитом критичком нотом своје исповести.

Историјски догађаји, почевши од убиства Франца Фердинанда, Првог светског рата, идеолошког прогона од стране комунистичких власти и живота у егзилу, осим портретисања самог Црњанског пружиће и једну слику целокупне балканске и европске друштвено-политичке климе. Милош Црњански постаће, у неку руку, парадигма страдања српског народа под руководством аустроугарских власти, симбол ратом разрушене земље, али и слика најдрастичнијег политичког прогна властите државе. Сматрајући га Адонисом савременог света, оним који у битке одлази сам, Савић своју централну личност изграђује на границама узвишеног и профаног, литерарног и људског, са слободарским духом као начелом првога реда.

С обзиром на то да Савићев књижевни узор постаје фигура сапутника у својеврсном путовању кроз прошлост, Милош Црњански постаће и романескни лик који равноправно утиче на стил приповедања, али и на ток приче: „Милош ми каже да скренем са главног пута на споредни, који, према путној табли, води у планине Сабатини“. Препознатљиви стилски манир Милисава Савића у роману *Лејео, љена, шайај* створиће тако слику приповедања као укрштаја савремености и традиционалног дискурса у најпозитивнијем смислу: „Гледају у њега... немој рећи као у бога, шапће ми Милош, напиши: као да је један од римских владара сахрањен у Партенону“.

Приповедање главног наратора, Милисава Савића, у форми аутобиографских секвенци имаће такође за основни циљ осликавање и критичко промишљање прилика југословенског културног и политичког простора. Обухватајући широки временски распон, с почетком смештеним у послератне године и половину двадесетог века све до савремених прилика и временски блиских и препознатљивих догађаја, концепт ауторове исповести на врло присан и аутентичан начин портретисаће читав сплет књижевних, културних и политичких догађаја, преломљених кроз личну визуру приповедача.

Прве послератне године, приповедане из визуре дечака, одликоваће се снажном идеолошком пресијом, чију ће погубност Савић више него јасно нагласити. Период студентских протеста и идеали „шездесетосмаша“, у духу изневерених нада, осим слике младалачке побуне против социјалних неједнакости, приповедаће и личне поразе и издаје сабораца. Репресија и полицијски надзор седамдесетих и осамдесетих година, као и прогон неистомишљеника, из личне Савићеве перспективе понудиће слику деценијски непромењене друштвене климе. Напослетку, критичко промишљање блиске прошлости, периода деведесетих, даће најснажнију потврду изневерености идеала и узалудности вишедеценијске борбе једне генерације:

Волили смо Југославију, земљу неколико народа и вера, и дозволили смо неколицини грамзивих полицијара да је, зарад социјалне користи, распуру у најкрвавијем брајоубилачком рају, са стојинама хиљада ујучаних, закраних и ушучених маљем, исхоћолико избејлица, са сјаљеним кућама и сирженим имањима.

Полицијски надзор, репресија, политичка, као и идеолошка превирања праћена кроз аутобиографску исповест биће платформа на којој ће Савић указати и на вишедеценијску условљеност књижевног рада социјално-политичком климом: „Године 1977. власт ме смењује са места главног уредника листа *Књижевна реч*. Зато што сам објавио песму младог песника о оцу четнику (...). Поврх тога, објављујем и чувене професоре левичаре, који сматрају да су комунисти изневерили своје идеале“.

Осим две централне фигуре о којима приповеда роман, значајно место заузимају и једанаест личности чије ће приче такође изградити слику историје једнога народа. Градећи ликове својих Аргонаута, роман *Лейео, ђена, шайаи* говориће и о универзалности својих ликова па човекољубље, праведност, верност, али и порочност, зло и њихове судбине прелазе на ниво вечитог, циклично поновљеног обрасца: „Већ смо рекли да се у овој књизи Аргонаути из мог детињства касније појављују у другим ликовима. Аргонаути су вечни, они само позајмљују кожу нама смртнима“.

Роман Милисава Савића, осим промишљања историјских догађаја, друштвене климе и идеологије у сваком облику, покренуће и нека од најважнијих књижевних питања. Кроз тридесет и три сегмента, номинована као *digressio* и то „за личну употребу“, роман *Лейео, ђена, шайаи* предочиће неке од најважнијих ауторових аутопоетичких ставова. Видећи интеракцију писца и читаоца као љубавни однос, а литературу и њен квалитет као продукт таквога односа, промишљајући очекивања историје од уметничког дискурса књижевности, сматрајући поезију простором слободе, видећи будућност целокупне књижевности у форми есеја, Савић се залаже за књижевност која поставља питања, ону која, заснована на интелектуалном, промишља стварност, остајући при том аутономна:

За личну употребу, digressio 8: Књижевност мора читавоца добро да грмне, пошресе од ње до главе, изазове рчеве у шробу, убрза рад срца, заустави дах, погине приписак. Све што књижевност поштиже не оним што је речено већ назначеним, недореченим, изостављеним, белином, јразнином – ушварама са којима се бори писац.

Нови роман Милисава Савића, кроз добро препознатљива поетичка начела, уз Милоша Црњанског као Вергилија личног и колективног Пакла, изградио је штиво које на свеобухватан начин проговара о упоришним тачкама историјске прошлости српског народа. Управљајући нашу пажњу на погубност идеолошке пресије у сваком смислу, видећи је као деценијама непромењени образац, тема романа *Пејео, ђена, шайаџи* указује се као универзална. Предочавајући своје погледе на књижевност као простор слободе, последњи у низу роман Милисава Савића још једном афирмише књижевност као упоришну тачку на којој је у савременом свету једино и могуће стајати.